

Ako se sjetimo jednog tihog života s krajnjeg zapada naše zemlje, koji se rodio u selu Muretinci kraj Ptuja (Slovenija), a ugasio se za vazda u Ljubljani 16. III 1972. god., tada ćemo u njem sresti bogatstvo onih dilema koje ispunjavaju ne samo talentirane liječnike već istovremeno i osebnije intelektualce.

Prim. dr Martin Horvat, jedan od izuzetnih ortopeda i historičara medicine, ostavio nas je u naponu svoje snage. Rođen na proplancima slikovitih slovenskih vinograda na kraju prvog decenija našeg stoljeća otiskuje se kao dječak na Medicinski fakultet u Zagreb gonjen izuzetnom liječničkom ljubavi prema bolesnom čovjeku. Želio je postati običnim skromnim liječnikom, iako ga je unutarnji napor tjerao u pravcu kirurgije. U svom burnom životu zaustavlja se na području kirurške ortopedije, a zatim ulazi u nesmiljeni rat gdje njegova vještina i čvrsta vjera u slobodu socijalističkog čovjeka doživljava svoj trijumf u oslobođenoj Jugoslaviji. Taj izuzetni ratnik dospjeva najzad u Rovinj, oslobođeni grad koji je vadio za novim jugoslovenskim intelektualcima. Martin Horvat prihvaća Rovinj kao svoj grad, a rovinjski čovjek bez obzira na svoje nacionalno porijeklo prihvata svog novog primarijusa kao svog čovjeka. I tada se javljaju uspjesi za uspjesima u organizacionom i stručnom pogledu. Jugoslovenska ortopedija dobija u njem snažnog stručnjaka i izvanrednog organizatora. Međutim, njegovi su interesi mnogo širi. On juri kroz taj život krcat ideja i planova koje u cijelosti realizira u novim operativnim pristupima, u organizaciji simpozija sudske medicine, podvodne fiziologije, problema paraplegije i historije medicine. On otkriva patnje istarskog ratnika u NOR-u, sabire ostatke prognanih galiota, otkriva tajne istarskih kasteljera i okruglih kućica u koje istarski čovjek odlaže svoje oruđe. Naš nezaboravni drug je gotovo opsjednut zdravstvenom historijom svoje uže domovine Istre koja ga je posve pretopila u pomorca, ribara, studiosusa koji uz morske valove kao najljepšu pjesmu vječnosti stvara svoje jedinstvene zapise.

U Naučnom društvu za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije on pronalazi jedan od svojih dragih puteva. Oživljava partizanske borbe i prezentira nam strane liječnike ratnike iz teških dana naše prošlosti. U svem svom djelovanju on ostaje tih, kao da ne želi biti u prvom planu. I kao iz neke nedokučive daljine on upire svoj pogled jednom svetioniku na kojem je zapisano: »Istina djeluje kasno, ali živi dugo.«

Puk. prof. dr Radoje M. TADIĆ
(28. V 1894—31. XII 1972)

Vera S. GAVRILOVIĆ

* Poslednjeg dana 1972. godine nečujno je otišao iz naših redova prof. dr Radoje Tadić, tiho i skromno kao što je i živeo.

RADOJE TADIĆ RODIO SE 29. V 1894. GODINE U VODNJU, SREZ smederevski, gde mu je otac u to vreme bio učitelj. Gimnaziju je učio i završio u Požarevcu sa odličnim uspehom.

Puk. prof. dr Radoje M. Tadić

God. 1912. učestvuje u Srpsko-bugarskom, a 1913. u Srpsko-turskom ratu kao dobrovoljac. Septembra 1913. izabran je za pitomca Ministarstva vojnog kraljevine Srbije za studije medicine i upućen u Francusku, u Nanci, gde je jula 1914. uspešno položio sve ispite na prvoj godini.

Međutim, izbijanjem Prvog svetskog rata prekida studije septembra 1914. god. i kao medicinar-lekarski pomoćnik biva raspoređen u zavojište Dunavske divizije II poziva: Prelazi Albaniju sve do Krfa. Na Solunskom frontu radi u divizijskom zavojištu Timočke divizije.

Demobilisan je marta 1919. god., kada odlazi u Pariz gde nastavlja studije medicine, koje završava u Nanciju. Jula 1923. god. odbranio je sa odličnim uspehom tezu »Repartition de l' urée et de l' acide urique dans les parties constituantes du sang« i dobio medalju »Prix de thèse-Médecine« i Lauréat de Faculté de Médecine de Nancy.

U Nanciju je završio i specijalizaciju iz dve grane medicine: bakteriologije i higijene.

Po povratku u zemlju septembra 1923. god. stupa u aktivnu vojnu službu u činu kapetana II klase. Kao specijalista upućen je u Bakteriološko odeljenje Armijske bolnice u Zagreb.

God. 1924. Savet Medicinskog fakulteta u Beogradu izabrao je dr Tadića da kao pitomac Rokfelerove fondacije otputuje na usavršavanje u Sjedinjene američke države, na Universitet John Hopkins u Baltimoru, gde završava jednogodišnji tečaj iz preventivne medicine u tamošnjoj School of Hygiene and Public Health. Zatim kao stipendista iste fondacije obilazi medicinske fakultete u Evropi i to: London, Liverpul i Birmingham u Engleskoj, Pariz i Nanci u Francuskoj, Berlin i Hamburg u Nemačkoj, Prag u Čehoslovačkoj i Beč u Austriji.

God. 1925. vraća se u Jugoslaviju u Bakteriološko odeljenje Glavne vojne bolnice u Beogradu, u činu sanitetskog majora. Dve godine docnije određen je zajedno sa kapetanom I klase, dr Aleksandrom Đorđevićem da izrade knjigu »Uput za suzbijanje zaraznih bolesti u vojsci u mirno i ratno doba«, koju je izdalo Sanitetsko odeljenje Ministarstva vojske i mornarice 1928. god., na 239 strana i 14 strana slika. Knjiga je obuhvatala poglavlja: Epidemiološka služba u vreme kad nema zaraza, epidemiološka služba u vreme kad ima zaraza, epidemiološka služba za vreme rata, dezinfekcija, deratizacija i posebna profilaksa, odnosno profilaksa kod pojedinih zaraznih bolesti. Ova posebna profilaksa obuhvata 33 zarazne bolesti i zauzima 102 strane teksta. Knjiga je bila vrlo lepo primljena, tako u Vojno-sanitetskom glasniku o njoj piše kao recenzent osnivač epidemiološke službe u našoj vojsci dr Đura Novaković, između ostalog, »...Uput tako potreban i toliko očekivan. Ta knjiga je vojnom lekaru i te kako potrebna, prosto ne bi trebalo da se ispušta iz ruku. Ona daje odgovor na svako pitanje, ona je dorasla svakoj situaciji. Za svaki pojedini slučaj broj sugestija je upravo raskošan. Tu je gotovo cela praktična vojna higijena: ishrana, voda za piće, nužnici i đubrišta, dezinfekcija i dezinsekcija, stanovanje, maršovanje, rovovska vojna itd. Da ne zaboravimo detaljne upute za vođenje epidemiološke ankete, koje su vrlo iscrpne i moderne. To je pravi umetnički mozaik i čovek se mora diviti veštini sa kojom je toliko materijal tako obrađen, da se lako čita i neosetno asimilira. . . Imao sam ne jednu priliku, gde su mi prosto otimali knjigu iz ruku — Mislím da jedna knjiga ne treba bolje preporuke«.

Autori su u knjizi izneli ne samo svoja lična iskustva, već i epidemiološke metode i iskustva američke i francuske vojske, sa kojima su se bili

upoznali na licu mesta. Za knjigu su sanitetski major dr Radoje Tadić i san. kapetan I klase dr Aleksandar Đorđević dobili po 1500 dinara od ministra vojske i mornarice, na predlog sanitetskog odeljenja.

Ovaj »Uput« je vrlo korisno služio lekarima i oficirima čitave tri decenije, sve do pedesetih godina, kad su se počeli javljati udžbenici iz epidemiologije i profilakse. Uput je bio doprineo da su svi lekari stekli ujednačene poglede na suzbijanje zaraznih bolesti u vojsci.

Dve godine docnije 1930. otvorena je Glavna vojna bolnica u Beogradu, iz dotadašnje Opšte vojne bolnice, koja je oduvek prevazilazila okvire jedne armijske bolnice i po broju bolesnika i po zadacima koje je imala i po službama koje je vršila. Kad je postala i centar nastave za vojni sanitet, a delimično i za Medicinski fakultet u Beogradu, nastala je potreba da se u njoj osnivaju i druge sanitetske ustanove.

Tako se osniva Vojno-higijenski zavod od dva već postojeća odeljenja u bolnici, bakteriološkog i hemijskog i jednog novo formiranog, higijensko-epidemiološkog.

U bakteriološkom odeljenju posle dr Ludwik Hirszfelda, šefovi su bili prof. dr Kosta Todorović, dr Drura Novaković i prof. dr Tihomir Simić do 1926. kada ga zamenjuje dr Radoje Tadić, koji ostaje na tom položaju preko deset godina.

Sve do 1930. godine nije postojao stručni vojno-medicinski časopis, kada san. major dr Radoje Tadić osniva i pokreće »Vojno-sanitetski glasnik«, čiji urednik ostaje celo vreme njegovog izlaženja tj. do 1941., a u 1941. je izašao samo jedan broj za prvo tromesečje, pre ulaska nemačkih trupa u Beograd. Posle oslobođenja časopis je opet izdavan (a i danas izlazi) pod nazivom »Vojno-sanitetski pregled«, čiji je urednik bio u prvo vreme, takođe, prof. Tadić, zatim učestvuje u osnivanju »Glasnika Higijenskog instituta NR Srbije«, čiji je sekretar redakcije sve do penzionisanja 1962. godine.

Za 11. godina izašlo je 38 brojeva »Vojno-sanitetskog glasnika« sa 237 originalnih radova, na 4300 strana i sa 110 priloga na 22400 strana — ukupno 6540. Za to vreme na časopisu saradivala su 162 saradnika. Zahvaljujući tome što su izvodi štampani na francuskom i engleskom ili nemačkom jeziku na prvim stranama časopisa, on je naišao na vrlo lep prijem u inostranstvu. Skoro svi inostrani vojni časopisi donosili su izvode važnijih i interesantnijih članaka. Tako je časopis potpuno ostvario zadati program. On je ukazivao gostoprimstvo ne samo radovima vojnih, već i civilnih lekara, farmaceuta i veterinarara. On je postao forum za raspravljanje mnogih pitanja iz vojne sanitetske službe, za prikupljanje materijala i za sprovođenje raznih naučnih anketa. Najzad, časopis je postao obaveštajni organ za sve što se dešavalo u zemlji i u inostranstvu na polju zdravstvene kulture.

Vojno-sanitetski glasnik izdavao je i svoju biblioteku u kojoj je izašlo pet dela, među kojima, i knjiga prof. Tadića: »Osnovi higijene — za vojne i građanske lekare i apotekare i za studente medicine i farmacije«, 1940. na 606 strana, koja je doživela 7 izdanja.

Na kraju deset godina izlaženja, u IV broju za 1939. godinu praćen je ceo rad časopisa, rečima tada san. pukovnika, prof. dr Radoja Tadića: »Vojno-sanitetski glasnik se pojavio u poslednjem času. Bilo je krajnje

vreme da se vojnim lekarima da mogućnost da na svom jeziku prate, ne samo napretke medicine uopšte, već i razvoj vojnog saniteta, da se upoznajaju sa iskustvima stečenim u minulim ratovima, kao i sa problemima moderne vojske. Nova taktika, moderno naoružanje, razvoj vazduhoplovstva, uvođenje motorizovanih jedinica, mobilizacija naroda — a ne samo vojske — izmenili su ulogu vojnog saniteta ne samo u ratu, već i u miru«. Zahvaljujući svemu gore iznetom, časopis je išao u 21 stranu zemlju i primao u zamenu 40 koje naših, koje inostranih med. časopisa, kao i veliki broj medicinskih knjiga.

Da bi se što veći broj lekara uputio u vršenje preventivne službe, izvršeno je preuređenje obaveznog lekarskog staža, u vezi sa vojnim rokom svršenih lekara. Od 9 meseci u vojsci lekari su najpre bili tri meseca u »Školi za rezervne sanitetske oficire« gde je postojao naročiti program za preventivu. Posle tri meseca bili su raspoređeni u trupu kao trupni lekari. Teorijsku i praktičnu nastavu iz predmeta preventivnog smera održavali su stručnjaci iz Vojno-higijenskog zavoda. Prvi upravnik škole bio je preventivac prof. dr Radoje Tadić koji je bio istovremeno i profesor higijene na Medicinskom fakultetu u Beogradu.

Na pitanje da li je nastava u školi bila uspešna, prof. dr Grujica Žarković, jedan iz prve generacije te škole, odgovorio je: »Ja mislim da se tamo predavalo mnogo korisnih predmeta. Makar ja lično sam dosta toga korisnog naučio iz područja ratne higijene i epidemiologije, što mi je vrlo dobro došlo docnije u partizanima«.

Godine 1938. prof. dr Tadić je postavljen za *upravnika Internata vojnih pitomaca u Glavnoj vojnoj bolnici*, u kome su se nalazili studenti medicine i farmacije ministarstva vojnog.

Pored karijere u vojsci prof. Tadić je radio i kao nastavnik na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Još na povratku iz SAD, postavljen je za honorarnog asistenta za higijenu, kod honorarnog profesora dr Đorđa Protića. Godine 1929. izabran je za docenta za predmet higijena ishrane, a 1938. za profesora za higijenu. Posle penzionisanja san. generala dr Đorđa Protića, 1939. godine postavljen je za šefa katedre za higijenu, koji je predavao sve do kraja 1945. godine.

Posle oslobođenja radio je još nekoliko meseci u Vojno-higijenskom zavodu, a zatim prelazi u Higijenski institut NR Srbije, gde *osniva Nastavno odeljenje za postdiplomsku nastavu*, i u svojstvu šefa odeljenja i nastavnika ostaje sve do penzionisanja aprila 1962. godine. Osim lekara, apotekara, hemičara i svršenih učenika srednjih medicinskih škola, ovo odeljenje je primalo i sve strane stručnjake upućene od Svetske zdravstvene organizacije.

Posle penzionisanja prof. Tadić radi još nekoliko godina u Bolnici na Banjici, kao bakteriolog i epidemiolog bolnice. To je novo zvanje i dužnost bakteriologa, koja se i u praksi pokazala isto toliko važna — ako ne i važnija — od bakteriološke službe. Za to vreme, prof. Tadić je spremio sebi zamenika-specijalistu, koji je posle njegovog odlaska, nastavio taj bakteriološko-epidemiološki posao u bolnici.

Isto tako, prof. dr Tadić je od osnivanja Sekcije za istoriju medicine i farmacije SLD njen aktivan i revnosan član. Dugogodišnji je član Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, u svojstvu potpred-

sednika ND člana Izvršnog odbora, zatim člana Komisije za koordinaciju naučnog rada i urednika časopisa *Acta historica medicinae, pharmaciae veterinae*.

Ako se osvrnemo na publicističku delatnost prof. dr Radoja Tadića videćemo da je objavio 18 knjiga, od kojih bi izdvojili samo neke: *Osnovi higijene*, 625 strana (1940); *Bakteriološko-serološki priručnik*, 367 strana (1952); *Higijena za srednje medicinske škole na srpskohrvatskom* (7 izdanja), na makedonskom i albanskom (dva izdanja), 201 strana; *Postgraduate Education in Preventive Medicine and Public Health*, 182 strane, (1961); *Epidemiologija i profilaksa*, 515 strana, (1946); *Répartition de l'urée et de l'acide urique dans les parties constituantes du sang*, 102 strane, Nancy (1923); *Uput za suzbijanje zaraznih bolesti u vojsci, u miru i u ratno doba*, 239, (1928) itd. . .

Isto tako objavio je 35 naučnih radova, od toga 29 na našem jeziku, 4 na engleskom i 2 na francuskom jeziku.

Najznačajniji rad iz istorije zdravstvene kulture je:

»Preventivni rad u srpskoj i jugoslovenskoj vojsci od 1804—1941. godine, gde u ovom dugom razdoblju od 137 godina deli na dva dela: razvoj preventivnog rada u srpskoj vojsci, u trajanju od 115 godina, od 1804—1919. godine, i preventivni rad u jugoslovenskoj vojsci, dug 22 godine tj. od 1919.—1941. godine.

U prvom periodu obrađuje: 1 — Ustanička vojska, 2. Lekari, »ambulan-cije« (previjališta) i bolnice, 3. Začecje stajace vojske u Srbiji, zatim govori o I. Razdoblju od 1836—1875. godine, O preventivnom radu u tom razdoblju: 1. Karantini, 2. Vakcinacija, 3. Dezinfekcija, 4. Bolovanje i umiranje u vojsci, 5. Borba protiv zaraznih i nezaraznih bolesti u vojsci, 6. Higijeničari u srpskoj vojsci do 1875. godine, Zaključak.

II. Razdoblje od 1876— do kraja XIX veka — 1. Rad vojnog saniteta u ratovima 1876—1878. i 1885—1886. godine, 2. Petnaest godina mirnog perioda, od 1886— do kraja 1900, Srdobolja, Morbili, 3. Naši »preventivci« u vojnom sanitetu u ovom razdoblju, 4. Pasterov zavod u Nišu osnovan 1900. godine, Zaključak.

III. Razdoblje od 1901. do 1919. 1. Preventivni rad za vreme mirnog perioda od 1901—1912. godine, 2. Preventivni rad za vreme balkanskih ratova 1912—1913. godine, 3. Preventivni rad u prvom svetskom ratu, od 1914. do 1915. godine, 4. Preventivni rad na solunskom frontu, od 1916. do 1918. godine, Zaključak.

U drugom periodu obrađuje: Razdoblje od 1919—1930. godine, 1. Vojno-sanitetsku školu, 2. Otvaranje Medicinskog fakulteta u Beogradu, 3. Uput za suzbijanje zaraznih bolesti u vojsci u mirno i ratno doba,

II. Razdoblje od 1930—1941. godine, 1. Otvaranje Glavne vojne bolnice u Beogradu, 1930. godine, 2. Osnivanje Vojno-higijenskog zavoda u Glavnoj vojnoj bolnici 1930. godine, 3. Pokretanje časopisa »Vojno-sanitetski glasnik«, 1930. godine, 4. Škola za rezervne sanitetske oficire, Zaključak o preventivnom radu u srpskoj i jugoslovenskoj vojsci od 1804—1941. godine.

Ova studija profesora Tadića predstavlja veoma značajan doprinos istoriji naše zdravstvene kulture.

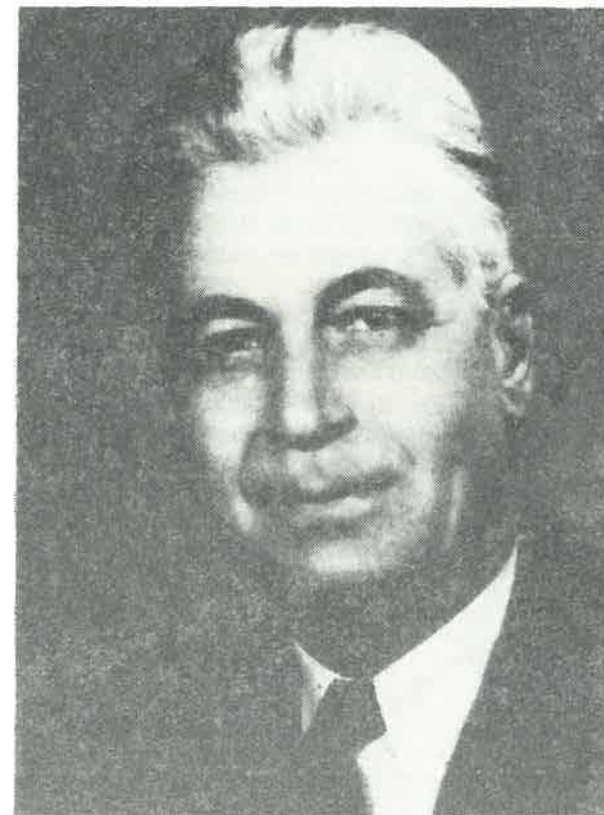
Prof. dr Tadić je nosilac Albanske spomenice, Spomenice Prvog svetskog rata i Ordena Svetog Save V stepena. Od univerzitetskih odlikovanja medalje-Prix de thèse-Medecine, 1925, Univerziteta u Nancy-u i Laureat de la Faculté de Medecine de Nancy.

U povorci, koja je ispratila prof. dr Radoja Tadića do večne kuće, nismo bili mi, njegovi dugogodišnji saradnici, nismo mogli da mu kažemo poslednje hvala, na doprinosu našoj medicinskoj istoriji, razvoju Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, kao i na spremnosti da pomogne i savetuje, da inspiriše i obogaćuje. Zato mu, imajući pred očima sve članove Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, koji su uvek znali da cene uložene napore prof. dr Tadića, kažemo poslednje toplo hvala!

PROF. DR MR ANDREJA DELINI
(10. VII 1899 — 18. V 1972)

Vojislav MARJANOVIĆ

POSLE LAKŠE BOLESTI, PREMINUO JE U BEOGRADU 18. V A SAHRANJEN 20. V 1972. god. na Novom groblju u porodičnoj grobnici Delinijevih, u 73. godini života, bivši beogradski apotekar, kozmetičar, direktor i profesor Srednje medicinske škole u Beogradu, osnivač, direktor i profesor Više medicinske škole u Beogradu, vrli član farmaceutskog

prof. dr mr Andreja Delini